

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה

בלוג מס' 27: המחיר של להיות ראש מחלקה

לפעמים אני נשאל מה הופך את הטור שלי ל"בלוג"? אני מודה שלפחות מרכיב אחד כמעט אינו (עדיין) בנמצא כאן: קישוריות – לינקים – לבלוגים ו/או מאמרים מקוונים אחרים, דבר שמאפיין את רוב הבלוגים בעולם. דבר נוסף שחסר כאן: "פורום" לדיון ולתגובות של הקוראים. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שרשויות האוניברסיטה אינן מתירות לאנשים שאינם מורשים, להכניס תכנים לתוך אתר האוניברסיטה, בו מופיע בלוג זה. על כך אין לי אלא לבקש את סליחתכם. ובכל זאת, מדוע אני קורא לזה "בלוג"? כפי שניתן להיווכח מבלוגים קודמים, סגנון הכתיבה הוא מאד אישי. אני משתדל לכתוב "בלשון העם". יותר מכך, אין מדובר בסגנון בלבד, אלא גם בתכנים שבאים מהלב ואשר חושפים דברים שלא תמיד ניתן לקרוא עליהם במסגרות יותר "פורמליות" (כמו עיתון מודפס). אז הפעם ארחיק לכת: הבלוג הנוכחי הוא מאד אישי – אם כי הוא מעיד, להערכתי על תופעה שאינה ייחודית.

לכאורה, ברור מהן הסיבות העיקריות שמישהו ירצה להיות ראש מחלקה. ראשית, עמדת כוח ליזום ולשפר דברים בתוך מקום העבודה. ייתכן שיש רמ"ח שנים שנהנים משררה גרידא, אך בשיטה הנהוגה בישראל – רוטציה כל כמה שנים בודדות (ראה הבלוג בקודם) – ברור ש"קיסרות" אינה עשויה לצמוח מתפקיד זה. שנית, יש גמול כספי מסוים, וגם הפחתה מסוימת בעומס ההוראה. , גם כאן אין מדובר בעושר או ב"הנחות" מפליגות.

פחות ידוע הוא המחיר – או ליתר דיוק ה"מחירים" שעל רמ"ח לשלם, במיוחד אם הוא לוקח את התפקיד ברצינות ובאחריות הנדרשות. והמחירים הללו הם כבדי משקל:

1) אובדן פופולריות: כמעט כל יום מגלה רמ"ח "קלקול" קל עד כבד בתפקוד צוות הכפופים לו (האקדמי והמנהלי) – החל בחוסר דיווח על היעדרות משיעור מפאת מחלה (כשאז מתנפלים עשרות סטודנטים על המזכירות) וכלה באי-נוכחות במבחן או אי-החזרת עבודות או סיום שנת הלימודים בכיתה חודש מראש וכן הלאה. (אם הייתי רושם כאן את כל הדברים שהגיעו לתשומת לבי בשנה וחצי האחרונות, לא הייתי יכול להגיע לפואנטה של בלוג זה!) מה עושים? כמובן, צריכים לקרוא למרצה הסורר לסדר, ולעתים לנקוט במהלך תקיף. לא פשוט, לא קל ולא סימפטי לאדם אשר יודע מראש, כי בעוד זמן מה יחזור להיות אחד מן השורה, ויצטרך להסתכל בגובה העיניים על מי שאך אתמול ננזף על ידו.

2) פגיעה בקידום אקדמי: יש אפילו הטוענים (במידה רבה של צדק), שרק פרופ' מן המניין יכול להיות רמ"ח אפקטיבי בגלל החשש של כל מי שנמצא בדרגה נמוכה יותר מהתנכלות בכירים ממנו כשיגיע זמנו להגיש מועמדות להעלאה בדרגה. כלומר, על הרמ"ח להדחיק את המחשבות על קידומו המקצועי ולקבל החלטות כאילו שבעתיד לא יצטרכו לדון בקידום עתידו. האם ההדחקה אפשרית? כן. האם היא שכיחה? האמת – שלא.

3) דיני נפשות: בכל מצב רגיל חייב הרמ"ח לקבל החלטות באשר להעסקה ופיטורין של מרצים זוטרים. לגבי אלה המועסקים ביחידות הוראה, החלטת הרמ"ח בלעדית; לגבי אלה שיש להם תקן, בד"כ הדבר נעשה בהתייעצות (ובהחלטה "מחייבת" מוסרית, אם כי לא פורמלית) עם גוף מחלקתי המורכב מכל הבכירים. אך מי שיושב מול המיועד לפיטורין הוא

הרמ"ח לבדו – דבר קשה ביותר מבחינה פסיכולוגית. ומדוע כתבתי לעיל "בכל מצב רגיל"? כי השנים האחרונות אינן "רגילות" כלל ועיקר – הקיצוצים בכל המערכת להשכלה גבוהה גורמים לכך, שבכל שנה חייב הרמ"ח לקבל החלטות של פיטורין של מרצים בעלי תקן (בינתיים, ללא קביעות) – דבר שבעבר היה נדיר ביותר. היסטוריה של ההשכלה הגבוהה בישראל. בהקשר זה אני נזכר במבחן ה"כשירות המקצועית" שעברתי בתיכון, על מנת לאבחן מהם המקצועות שכל תלמיד מתאים להם. נדהמתי לגלות כי נמצאתי הכי מתאים להיות "כורת עצים" (lumberjack)! הנבואה הגשימה את עצמה: עכשיו אני באמת נאלץ להפעיל את הגרזן הלך וחזור....

4) איפה החיים? המשימות והמטלות של הרמ"ח הן כה רבות, שממש אין הרבה "חיים מחוץ לעבודה". ואין זו בעיה של אדם אשר אינו יודע להאציל סמכויות, אלא של מכבש כפול: מחד גיסא, עבודה שוטפת רבה של ניהול מחלקה ומאידך גיסא, מטלות גדולות והולכות שהאוניברסיטה מטילה על הרמ"ח, מפני שגם היא נמצאת בתקופה שהמל"ג וגם התחרות דורשות יותר ויותר בדק בית, התייעלות ומתן שירותים נוספים. בין המשימות המוטלות על הרמ"ח אזכיר:

קביעת מערכת הקורסים לשנה הבאה;

העסקה או פיטורין של מרצים;

חתימה על טפסי הארכת לימודים והגשת עבודות באיחור;

אישור נסיעות לחו"ל של המרצים לכנסים;

בדיקת טפסי "קריטריונים לתוספת משכורת" של כל מרצה (עבור תוספת למשכורת);

אישור קבלת כל סטודנט לתואר שני ושלישי וגם דירוג המועמדים למלגת הנשיא היוקרתי;

אישור כל הצעת תזה ועבודת תזה (שדורשת עיון שהכל כשורה);

אישור וחתימה על כל הבקשות לתשלומים שאינם משכורת גרידא;

ניהול ועדת ההוראה;

ניהול מועצת המחלקה אשר דנה בהעלאות בדרגה;

טיפול פרטני בתיק של כל מרצה שמתחיל בתהליך זה;

בדיקת משובי הסטודנטים ושיחה עם מרצים אשר קיבלו ציון נמוך ועוד.

וכל זאת מבלי לכלול יוזמות חדשות, כגון שינויים במערכת, הכנסת קורסי חובה חדשים, פיתוח מגמת לימוד חדשה ועוד כהנה וכהנה.

בנוסף, יש מטלות אוניברסיטאיות שונות ומגוונות: ישיבות בוועדת תוכניות ומינויים של הפקולטה;

סדנאות ניהול; ישיבות על הכנסת מערכות חדשות (כמו רישום דרך האינטרנט);

שאלון של המל"ג על אודות ניהול המחלקה;

פגישות עם הדיקן על כל תיק להעלאה בדרגה;

דיונים עם המנהלה של האוניברסיטה בסוגיות אדמיניסטרטיביות ועוד...

אם השתעממתם מרשימות ארוכות אלו, שוו בנפשכם מה עובר על הרמ"ח שחייב לבצע את כל זה בפועל.

5) דחייה גורפת של כל מיני בקשות והצעות: הנה הסיבה בשלה נכתב הבלוג הזה – מעין התנצלות פומבית לכל עמיתי למקצוע ברחבי הארץ, אשר בפעם הראשונה בחיים שלי אני נאלץ להשיב פניהם ריקם. בשבועיים האחרונים בלבד קיבלתי ארבע פניות כאלו (ממרצים

באוניברסיטאות אחרות): חבר שביקש שאתן הרצאה בכנס שהוא מארגן; ידיד אשר ביקש שאכהן בוועדה מקצועית של מל"ג לאישור תוכנית לימודים חדשה בתקשורת; אישיות אקדמית וציבורית בכירה שאני מכיר אישית ואשר ביקש שאופיע באולפן בתוכנית הרדיו שלו בנושא חם שעל סדר היום הציבורי, אשר עליו ביצעתי מחקר לפני כמה שנים; הזמנה של עמית להרצות בקולוקיום המחלקתי. אינני מונה רשימה כזאת כדי להדגים עד כמה אני "מבוקש"; הרי כל רמ"ח הנו כבר פיגורה מוכרת ומבוקשת מבחינה מקצועית. אך מה לעשות, אשתי פעם אמרה לי שהמלה הקשה ביותר בשפה היא "לא" – ולא רק ליפנים (שאצלם המילה כלל אינה קיימת בלקסיקון). אז לדאבוני הרב, למדתי איך לומר "לא (יכול)" ומכאן בחזרה לסעיף הראשון "איבוד פופולריות"....

ולמרות הכל, אינני מתחרט וגם לא מתלונן. (אמנם, לעתים קרובות אני חושב שרמ"ח הינה ראשי תיבות ל"ראש מחלה" – אפילו אם המיטה בריאה, הראש נעשה חולה.) לכל מי שמתלבט האם להיות רמ"ח ולכל מי שמתכוון לפנות לרמ"ח בבקשה שיקדיש מזמנו – ראו הוזהרתם!

wilzis@mail.biu.ac.il